

Васильєв О.В.
д.е.н., професор
зав. каф. економіки та оцінки майна підприємств
Німкович А.І.
аспірант

МАТЕРІАЛЬНІ ПРАВА АКЦІОНЕРІВ ТА ЇХ ІНФРАСТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У сучасних економічних умовах ефективне функціонування корпоративного сектору сприяє розвитку національної економіки України. При цьому значну частку корпоративного сектору економіки складають акціонерні товариства (АТ). Одним з важливих завдань інфраструктурного забезпечення акціонерних товариств є формування та реалізація матеріальних прав акціонерів товариства. До них відносять право на отримання доходу у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у випадку його ліквідації.

Система інфраструктурного забезпечення права на отримання доходу у вигляді дивідендів стосується кожного акціонера АТ.

Деякі АТ передбачають, що виплата дивідендів проводиться за умови, що сума дивідендів, яка призначена для виплати відповідному акціонеру достатня для покриття витрат Товариства, пов'язаних із такою виплатою. Взагалі, акціонер самостійно обирає спосіб виплати дивідендів про що подає Товариству за його місцем знаходження відповідну письмову заяву.

Враховуючи реалізацію цілей і завдань, які ставить перед собою керівництво українських акціонерних товариств у сфері виплати дивідендів, можна відзначити, що спостерігається зростання частки чистого прибутку АТ спрямованого на виплату дивідендів (на 27,24 % протягом останніх трьох років).

Проте, протягом останніх 6 років спостерігається динаміка щодо зменшення частки АТ, які здійснюють будь-які дивідендні виплати. Відповідно і знизилась частка сплачених дивідендів, у загальному обсязі чистого прибутку АТ з 15% до 0,2-0,5% [1].

Дивідендна політика АТ, в залежності від способу виплати дивідендів (або використання всіх способів) передбачає таку інфраструктурну підтримку:

1. Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках при Центральному депозитарію цінних паперів;
2. депозитарні установи та депозитарії–кореспонденти;
3. банківські установи;
4. бухгалтерія акціонерного товариства.

Національний депозитарій України – юридична особа, створена в формі Публічного акціонерного товариства в 1999 році, на яку відповідно до Закону України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» покладено функції Центрального депозитарія послуг. Ця установа проводить винятково депозитарну діяльність, яка

спрямована на забезпечення формування та функціонування єдиної системи депозитарного обліку цінних паперів [2].

Наступним елементом інфраструктурного забезпечення є депозитарна установа – юридична особа, що утворюється та функціонує у формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю і яка в установленому порядку отримала ліцензію на провадження депозитарної діяльності. На сьогодні в Україні функціонують 265 депозитарних установ, представлені як банківськими установами («універсальні банки»), так і окремими спеціалізованими компаніями [3].

Тож, з використанням елементів інфраструктури, виплата акціонерним товариством дивідендів безпосередньо акціонерам здійснюється шляхом переказу цих коштів акціонерним товариством на грошові рахунки отримувачів та/або шляхом поштових переказів на адреси акціонерів, зазначені в переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів.

Виплата відповідних коштів здійснюється Центральним депозитарієм, депозитарними установами всім особам, які мають право на отримання дивідендів, пропорційно кількості належних ним прав на акції відповідного випуску кошти, призначені для виплати дивідендів, обліковуються на грошовому рахунку депозитарної установи до моменту їх виплати особі, що має право на отримання дивідендів.

В процесі економічного розвитку так чи інакше чимало компаній розвиваються, розширюють свої ринки збуту, поглинають компанії, але в той же час інші компанії занепадають, втрачають свої позиції і навіть ліквідовуються. І саме в процесі ліквідації акціонерних товариств реалізується ще одне матеріальне право акціонера – право на придбання частини майна товариства.

Ліквідація АТ може бути як добровільною, так і примусовою.

Добровільна ліквідація АТ передбачає ряд правових процедур, до яких відносять прийняття відповідного рішення загальними зборами акціонерів, створення ліквідаційної комісії, проведення процедур реалізації майна та його розподіл згідно із законами України «Про акціонерні товариства» і «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Примусова ліквідація АТ здійснюється на підставі подання заяви кредитором до господарського суду щодо невиконання вимог підприємством-боржником.

Інфраструктура щодо забезпечення прав акціонерів при ліквідації АТ – складна й багатогранна система, яка поєднує взаємозв'язки між кредитором та боржником (акціонерним товариством при ліквідації), а також осіб, які всесторонньо забезпечують процес вирішення питання щодо санації чи процедури банкрутства.

Процес санації або банкрутства підприємства здійснює арбітражний керуючий. Ключовим посередником у вирішенні питань між кредитором та боржником про банкрутство є господарський суд. Саме до нього подаються заяви про банкрутство за місцезнаходженням боржника. Це викликано тим, що процедура банкрутства вимагає здійснення постійного контролю над майном

і діями органів керування боржника, оскільки справа про банкрутство припускає обмеження правосуб'єктності боржника.

Щодо боржника застосовуються такі судові процедури банкрутства:

- розпорядження майном боржника;
- мирова угода;
- санація (відновлення платоспроможності) боржника;
- ліквідація банкрута.

Санація боржника або ліквідація банкрута здійснюється з дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції. Залежно від категорії боржника, виду його діяльності та наявності у нього майна господарський суд застосовує загальний, спеціальний або спрощений порядок провадження у справі про банкрутство.

Основні інфраструктурні елементи щодо забезпечення права акціонера на отримання частини майна у разі ліквідації, а також етапи порушення справи про банкрутство підтверджують, що не усі компанії визнаються банкрутами і ліквідовуються. Статистичні дані щодо кількості процедур банкрутства та ліквідації підприємств України [4]. Згідно із даними зростає динаміки росту компаній які визнаються банкрутами. Протягом 1990-х років підприємства ліквідовувались з різних причини, зокрема через несприятливу економічну ситуацію, незнання ринкових законів. Натомість протягом останніх років спостерігається тенденція до того, що вони об'єднуються з іншими компаніями або поглинаються ними. Це сприяє укрупненню і відповідно збільшенню частки великого бізнесу на ринку України.

Згідно із ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» права акціонерів на частину майна АТ при його ліквідації задовольняються аж у п'яту чергу [5].

Інфраструктурне забезпечення матеріальних прав акціонерів є важливим фактором на шляху до розвитку цивілізованої системи ринку цінних паперів. Проблематика матеріальних прав акціонерів в Україні базується на недостатньому інфраструктурному та законодавчому забезпеченні. Наслідками цього є низький рівень інвестиційної активності українських та іноземних інвесторів на вітчизняному ринку.

Інфраструктура, яка базується на всесторонньому забезпеченні прав акціонерів через тісні взаємозв'язки між усіма інституціями на фондовому ринку є рушійним механізмом для розвитку всієї економічної системи України.

Список використаних джерел:

1. Ільницький, Ю. Дивіденд: порядок виплати [Текст] / Ю. Ільницький // Все про бухгалтерський облік. – 2011. – № 24. – С. 5-9.
2. Національний депозитарій України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://csd.ua/>
3. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/about/description>.

4. Держана служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [Електронний ресурс] : Закон України зі змінами і доповненнями від 02.10.2012 № 5405-VI. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed20121104>
6. Башинський, О. Оподаткування дивідендів за правилами ПКУ [Текст]/ О. Башинський // Все про бухгалтерський облік. – 2011. – № 24. – С. 10-15.
7. Олександренко, І. Особливості нарахування та виплати дивідендів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ekfor/2011_1/30.pdf.
8. ЗУ «Про акціонерні товариства» [Електронний ресурс] : Закон України від 17.09.2008 № 514-VI. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.
9. Рябота В.В. Реалізація прав акціонерів при злитті, приєднанні та поглинанні акціонерних товариств в Україні: авто- реф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.04. – Київ, 2008. – С. 3, 7